

Nagykárolyi emlékek

Itóka levele Jászi Oszkárhoz

Nagykároly a múlt század utolsó negyedében csodálatos bőséggel ontotta jeles gyermekeit. Hogy miért terem bizonyos korszakban, bizonyos földrajzi ponton több nagy ember, mint máskor másutt, ki tudná megmondani. Bizonyos, hogy része van benne némi szellemi és anyagi pezsgésnek, Nagykaroly esetében a megyeszékhelyi minőségnek, a piaristák nagyhirű gimnáziumának, talán a történelmi levegőnek, Petőfi és Kölcsey árnyának és nem utolsósorban a véletlennek.

Elég az hozzá, hogy itt született meg az egykori Zöldfa utcában egymás szomszédságában öt év különbséggel Jászi Oszkár és Kaffka Margit. Kicsit odébb, a román paplakban gyermekeskedett Marchisiu Ottilia, a későbbi Itóka, Bölöni György felesége, és ugyancsak itt volt kisgyerek a postamesteri lakásban Madzsar József is. Velük nagyjából egyidőben járt a nagykarolyi piarista gimnáziumba Ady Endre Erminszentről.

Jászi Oszkár így emlékezik megkezdett és soha be nem fejezett emlékirataiban szülőhelyére, Nagykarolyra: „Természeti vagy művészeti szépségek nélkül is, kis házaival és kertjeivel, közelben a Károlyi grófok Somos-erdejével és a városi polgárság szőlőskertjeivel, nem volt attrakció híján, amint ezt tőzsomszédnóm a Zöldfa utcában, Kaffka Margit szép és hangulatos könyvében, a *Szinek és években* megfestette. Mint Szatmár vármegye székhelye és egy gazdag mezőgazdasági terület központja, a gazdasági, törvényhatósági és politikai élet fontos tényezője volt. Múltjából két esemény maradt az élők emlékezetében: közelben, a majtényi síkon tette le az egyik Károlyi a fegyvert a Habsburg-erőkkel szemben, amiért grófi címmel és óriási földbirtokkal jutalmazták; a másik esemény eszmetörténeti volt. Kölcsey Ferenc, a vármegye főjegyzője a magyar reformkor egyik hivatott előkészítője volt.

A napi politikát még a mi nemzedékünk idejében is az osztályharc egy különös neme határozta meg, amelyet *néma osztályharcnak* lehetne nevezni, a Károlyi grófok gazdasági intéző személyzete és a vármegyei kisebb dzsentri között. A gróftól függetlenebb elemek, a dzsentri mellett a vagyonosabb parasztság, a maga lábán élő intelligencia és a nemzetiségi papság, ha szótlantul is, egyre irritálóbbnak érezték a grófi uralmat. [...]

Ezt az ellentétet szinte szimbolikusan testesítette meg a Károlyi-kastély s gondosan bekerített parkja a város közepén (egy nem éppen szép, de impozáns épület gótikus maradványokkal és hozzáépített modern toldalékokkal), ahová közönséges halandó nem könnyen tehetette be a lábát, valamint néhány száz méter távolságban az ormótlan Vármegyeház, mely a befolyásos vagyonos dzsentri minimuma volt. A megyei közigazgatás összes magasabb pozícióját a dzsentri rezervációjának tekintették, és ez ellen nem lehetett hallani nyílt ellentmondást.“ (*Látóhatár*, 1955. március—április, 132.)

Nagykaroly és egész Erdély életreszóó élmény maradt Jászi számára. Az emigrációból rendszeresen levelezett erdélyi magyar és román barátaival. Maniu miniszterelnöksége idején levélben fordult hozzá a magyar kisebbség érdekében. Nagy művében, *A Habsburg-monarchia felbomlásában* is központi kérdés az erdélyi probléma. Bartók 1940-es oberlini hangversenye után pedig ezt jegyezte naplójába: „mélyen impresszionált, dunai és erdélyi levegőt és színeket éreztem kompozícióból.“

A nagykarolyi gyermekjátárszótársak is végigkísérik egész útján. Madzsar József tudvalevően sógora lett később, húgának, Jászi Alice-nak a férje. Itóka pedig, későbbi férjével, Bölöni Györggyel együtt, Jászi legjobb barátai közé tartozott. Egyik levelében azt írja Bölöniről, hogy közelebb áll hozzá „dacára kommunista hitének“, mint sok régi radikális. Itókat pedig így idézi fel emlékirataiban: „A

Dr. Jászy László
és Róza néni
nagy és állandó
szeretettel

Köszönettel

Nagykároly 1909 augusztus

Itóka dedikációja

ronán pap leánya gyakran csevegett velünk, és később pajzán és elmés vígsággal az irodalmi körök kedvelt Itókája... lett." Az emigráció éveiben rendszeresen leveleznék. Mikor megjelenik Bölöni könyve, *Az igazi Ady*, Jászi elragadtatva dicséri: „Az utóbbi években kevés munka szerzett nekem ennyi örömet és elégtételt, mint ez a bátor és tiszta könyv.”

1945-ben Jászi első dolga volt, hogy felkutassa hazai és európai emigráns barátait. Az elsők közt Bölöniéknek küldött üzenetet. Erre válaszol Itóka — fellevenítve a közös nagykarolyi emlékeket — alábbi levelében (eredetije a New York-i Columbia Egyetem Butler-könyvtárában):

Drága Oszkár és Recha,

nagyon a szívembe markolt a leveled minden érzése, azért is, mert a tied, és azért is, mert azonos az enyémmel. Atolvasgatva egyszerre elélem fiatal fiúcska képed: szép, hullámos, sötét hajad, magas homlokod, okos szemed, komoly arckifejezésed. Túl komoly a korodhoz képest. És látom a ti utcátok sarkán, — amely a mienkkel párhuzamosan szomszéd, — kissé bemélyedve, egy négyzetes fűtábla és néhány fa előtt, sok ablakos, az utcácskára hosszan rányúló házatokat. Kedves, egyszerű, nagy házatokat. Kertés udvarra nyílik zöld kapus, zöld ajtó bejárata. Mennyi pompás nyíló rózsafa az udvar pázsitos körén. Mennyi jázmin, orgonabokor és virító díszfácska. Hát még lejjebb a kert a hintával, gyümölcsfákkal, ribizke, málna és köszméte-bokraival, milyen csodás paradicsoma volt az én gyermekéveimnek és a mai emlékének. Veled és Alizskával milyen jó volt gyermeklábainkkal taposni a sárga homokosan kidomborodó kerti utakat. Viktor nagy fiú volt, csak megmosolyogta naiv szórakozásainkat, ha nagy ritkán hazajött. Vajon te kedves Oszkár, emlékszel-e reám: a kis furcsa „Vackorkára”, akit vadonc, fanyarkás befelelőségéért neveztek így el? Tudsz-e még erről az elnevezésemről, amit cseppet sem vettem zokon? Most fehér fejjel sokszor megcirógatom akkori gyermekfejeinket, még a Vackorka engedetlen boglyas fejét is. Ilyenkor könnyek hullanak le ölbeeresztett kezeimre. Milyen túl rövid az emberi élet, dacára a sok munkának, tervnek, akarásnak, megvalósulásoknak, csalódásoknak. Annyi minden van benne és oly rövid időtartalomra szabva. Nem lehet semmit kiölni benne, a csapások, a rossz fordulatok: nem engednek. Mire jó jöhetne, — mint Mihály számára is — már késő. — Budapest! Nem is vagyok vele tisztában, vágyom-e oda igazán vagy sem? Beteg vagyok és fáradt, talán meggyógyít a tavasz és akkor másként tudok előre nézni. Sajnálom, hogy a kedves Recha is beteg, és az ő szíve is tele aggodalommal. Reméljük, valami jó hír meg fogja gyógyítani. Te pedig, mint Gyurka férfias akarással legyőzől betegséget, bajt, gondot, és Mihályéknak minden eljövendő munkájában segítségére leszel. Bámulom a Gyurka frissességét, munkabírást, akaraterejét, amivel a sok bajon át, csüggedés nélkül, a háború legveszedelmesebb idejét is jól kibírta.

Sokat gondolunk Málira szeretettel, megértéssel, a legjobb kívánságokkal.

Köszönjük, hogy Hoffman tanítványoddal üzenetet küldtél és barátságunkba ajánlottad. Nagyon kedves fiatalember lehet, bár sajnós, nem láthattuk, mert leveled vétele után vissza kellett térnie Amerikába. De elutazása percében is nagy örömet okozott két csomagocská finom teával, amire igen nagyon vágytam. Nem is tudtam megköszönni neki, mert a telefonom sem érte már utol, tedd meg kérelek helyettem.

Rechával együtt reátok gondoló nagy szeretettel ölel
a viszontlátás reményével
Itóka

Paris feb. 18. 1945.

16 rue Théophraste Renaudot XV.

A levélben említett nevek:

Viktor: Jászi Viktor (1868—1915), Jászi Oszkár féltestvére, jogász, egyetemi tanár, több szakmunka szerzője.

Recha: Jászi osztrák származású második felesége.

Máli: Lesznai Anna.

Hoffman: Michael L. Hoffman, Jászi egykori tanítványa és titkára, az ötvenes években a New York Times európai tudósítója.

Vezér Erzsébet

Kassák Lajos levelei Petre Pascuhoz

Rövid időn belül két ajándékot is hozott a posta szerkesztőségünknek Petre Pascutól, a bukaresti jeles műfordítótól, a magyar irodalom régi barátjától: előbb Kassák Lajos több mint félszáz versének román nyelvű válogatását, amely *Averea și colecția mea de arme* címmel a kolozsvári Dacia kiadónál jelent meg (1980-ban), és a *Mesteremberektől* követi végig Kassák költői pályáját, a fordításokból kiolvasható nagy szeretettel és művészi alázattal. Nem sokkal később levélben ajánlotta fel Petre Pascu a hozzá írt Kassák-levelek közlését, s küldte is hamarosan a dokumentumanyagot. Szívesen adunk most teret a közérdekűbb leveleknek; a költőnek, a magyar és a nemzetközi avantgarde klasszikusának irodalomtörténeti rangja mellett indokolja az érdeklődést Kassák baráti gesztusa, amellyel román fordítóját annak első jelentkezésétől kitüntette. Kassák és a régi, Dienes László-i, Gaál Gábor-i *Korunk* kapcsolatának folytatását, méltó utóéletét véljük szolgálni a levélváltás közzétételével az új *Korunkban*. (A leveleket Petre Pascu kézírásos másolata alapján közöljük.)

Egy levelezés margójára

Nem részesültem abban a nagy örömben, hogy Kassák Lajost valaha is láthassam, személyesen ismerhessem. Elég sokat fordítottam a magyar költészetből és a romániai magyar költők verseiből. Csodálatom, gondolataim inkább Petőfi és Ady felé irányultak. Ez nem jelenti azt, hogy idegen maradt számomra Arany János, akitől az *Agnés asszony* című balladát fordítottam le (ez a nagyszerű kétnyelvű antológiában jelent meg, 1960-ban). Már csak azért is foglalkoztattak ezek a költői csúcscok, mert így könnyebben helyet kaptak fordításaim a folyóiratokban vagy a különböző események alkalmából készült válogatásokban. Klasszikusokkal lévén elfoglalva, legnagyobb szegényemre Kassákról sohasem hallottam.

A szerencse úgy hozta, hogy a hatvanas években összetalálkoztam — mint ahogyan azelőtt is elég gyakran találkoztam velük — Franyó Zoltánnal és Aurel Buteanuval; személyes ügyeiket intézni jöttek Temesvárról Bukarestbe, ahol én laktam és lakom. Egy nap mind a hárman a „Capșă”-ban voltunk, a két világháború közötti írók kedvelt kávéházában. A magyar nyelven folyó beszélgetés során Franyó, főképpen Buteanuhoz szólva, többször emlegette Kassákokat. Akkor hallot-

tam először beszélni Kassákról, s mindjárt elismerő szavakkal. Közbeszöltani, részletesebb információkat kérve róla régi jóbarátomtól, Franyótól. Megkaptam: Franyó és Kassák között szoros baráti kapcsolat volt.

Hogyan kezdtem Kassákat fordítani? Hogyan kezdődött levelezésünk?

Kitartóan, szinte naponta látogattam az Akadémiai Könyvtárat, a toll professzionistájaként. Az *Élet és Irodalom* egyik számában a 75 éves Kassákat ünnepték. Ott olvastam az *Egkék* című verset, melyet megpróbáltam lelkiismeretesen román nyelvre átültetni. Borítékba tettem a fordítást, egy levél kíséretében, melyet természetesen magyarul írtam, s teljesen ismeretlenül üdvözölni merészeltem az ünneplőt. A borítékot az *Élet és Irodalom* szerkesztőségének címeztem. S megjött az első levél Kassáktól. Aztán sorban a többi bátorító, sok figyelmességről tanúskodó levél. Ha nagyon foglalt volt, vagy egészségi állapota gátolta, a küldemények a feleségétől érkeztek; őt Kassák halála után egy évvel ismertem meg, 1968-ban, a magyar nyelvből fordított nemzetközi konferenciája alkalmával, Budapesten, ahol az Írószövetség jóvoltából én is jelen lehettem. Kassák Klára asszony otthonában látogattam meg, Franyó kíséretében (ő volt a román küldöttség vezetője), s ott is több információt szereztem a költőről, láttam könyvtárát, megcsodáltam festményeit.

Szeretném, ha minél teljesebben az olvasók elé kerülne ez a levelezés. Az értékes dokumentumok biztosabb megőrzése céljából a 15 levél jelenleg a román irodalom bukaresti múzeumában található; én adtam át őket, más dokumentumokkal együtt (az adományozás iktatószáma 589/1973. június 12.).

Különösen a Párizsból küldött levélre hívnám fel a figyelmet: nem válaszelevélről van szó — ami annál hízelgőbb, annál bátorítóbb volt számomra, a fordító számára.

A levelek mellett kimondhatatlan örömet szereztek nekem meleg hangon dedikált kötetei (az *Egy ember életét* és az *Hommage à Lajos Kassákot* a költő jóindulatú közbenjárására közvetlenül a kiadótól kaptam meg). A *Tölgyfa levelei* című gyűjteményes kötet, mely egy lemezt is tartalmaz, azzal örvendeztet ma is, hogy hallgathatom a saját verseit szavaló költőt.

Petre Pascu

Kedves Kollégám,¹

hosszabb betegeskedés után végre annyira összeszedtem magam, hogy foglalkozni tudok baráti tartozásaimmal. Nagyon jólesik tudnom, hogy komolyan foglalkozik írásaimmal, sőt hogy azokat román nyelvre hajlandó fordítani. Örülnek neki, ha fordításait meg is tudná jelentetni. De én úgy gondolom, hogy jobb lenne, ha az ottani román lapokban látnának napvilágot. Ennek nagyobb perspektívája lenne a részemre, mint az itteni megjelenésnek. Mindazonáltal érintkezésbe lépünk a megadott címen létező itteni szerkesztőségekkel² is. Nem tudom, megvannak-e Magának a versesköteteim? Ha nincsenek meg, kérem értesítsen róla, én iparkodni fogok szerezni belőlük és elküldöm Magának.

Arra is kíváncsi lennék, hogy Maga mit dolgozik, mi a véleménye az új művészeti törekvésekről és ott maguknál milyen lehetőségei vannak az új irányoknak. Szóval érdekel engem a személyisége, munkássága és kritikai véleménye.

Ha teheti, kérem válaszoljon levelemre, addig is fogadja őszinte megbecsülésemet.

Budapest, 1962. V. 25.

Kassák Lajos

Kedves Kollégám,³

megkaptam kimerítő részletességgel írott levelét és köszönöm. Örülök neki, hogy ismeretségbe kerültünk egymással s hogy Ön megbecsüléssel fogadja költészetemet. Fontos, hogy az ember érzései, gondolatai mennél több helyről kapjanak komoly visszhangot. Sajnos most nincsenek birtokomban verseskönyveim, de ígérem, hogy beszerzem, ha kaphatók valamelyik üzletben és elküldöm Önnek. Most azonban küldök néhányat legújabb költeményeimből — ezek még nem jelentek meg lapban. Gondolom megnyerik tetszését és fordít belőlük. Ha valami románul megjelenik, kérem, küldje el. Nagyon kíváncsi lennék az Ön verseire is, ha teheti, küldjön belőlük.

Ha találkozik Franyó barátommal (vagy levelet várt vele) kérem adja át neki szívélyes üdvözlömetet.

Most nagy munkában vagyok, mert két kiállításra készülök — egyik Pesten, a másik Párisban lesz (ugyanis én nemcsak író, hanem festő is vagyok). Párisban Denise René konstruktív galériájában szerepelek állandóan.

Leveleit mindenkor örömmel fogadom és iparkodom válaszolni rájuk.

Kérem, fogadja őszinte üdvözlömetet.

1962. VI. 5.

Kassák Lajos

Ui.⁴

Holnap feladjuk a verseskönyvet is. A legújabb Élet és Irodalomban megjelent három vers, „23. kórterem” is ehhez a ciklushoz tartozik. Szív. üdvözléssel K. L. né

Kedves Kollégám,⁵ kissé elkésve válaszolok levelére, mert egyrészt magam is alaposan el voltam foglalva (egy Blaise Cendrars-kötetet fordítok magyarra, ezenkívül saját új verseskötetem jelenik meg és új kiállításra készülök) — másrészt még mindig nem találtunk olyan román fordítót, aki át tudta volna nézni és meg tudta volna ítélni költői szempontból az ön fordításait. Sajnos, a Szerellem, szerelem című kötetet nem tudom elküldeni, mert már nem kapható, azonban a Munkánkülsiek-ből remélem tudok egy példányt küldeni.⁶ A versciklus, amelyet tölem folyóiratba készül kihozni, megörvendeztet. Természetesen nem türelmetlenkedek, mert tudom, hogy hosszú ideig kell várni, míg valamely írás megjelenik. Hallottam én is, Méliusz József kollégám beszámolójából arról, hogy egy magyar kötetet készülnék verseimből kihozni. Bővebben érdeklődtem Méliusznál, de még választ nem kaptam. A Párisban megjelent magyar antológia nagyon szép munka. A „Mesteremberek” a húszas években megjelent versem, amelyet ma már klasszikusként fogadnak el, a munkás megformálását próbáltam kifejezni benne. A Világanyám a húszas évek elején a bécsi emigrációm idején jelent meg. Erősen szocialista tartalmú verseim gyűjteménye.

E nyaram sok-sok munkával és téli betegségemből való lábadozással telt el. Így nyaralni sem voltunk. Feleségemmel együtt itthon dolgoztunk át a nyarat. Igaz, hogy egy karácsonyi utazás van tervbe véve Párisba.

Kedves Kollégám, írjon mielőbb, számoljon be az irodalmi eseményekről, munkájáról és mindig nagy örömmre szolgál, ha verseim újabb és újabb fordítását elküldi és azokat meg is jelenti.

Informáljon egyéb munkájáról is, érdekel, hogy min dolgozik.

Jó munkát kíván és választ várva,

szívélyes üdvözléssel,

Kassák Lajos

Budapest, 1962. IX. 2.

Kedves Kollégám⁷

Párisban vagyok — nagy kiállításom nyílik meg február 12-én.

Ne haragudjon, hogy ilyen régóta nem írtam, de nagyon el voltam foglalva. Új verseskönyvem jelenik meg, ez is lefoglalta az időmet.

Kérem, írja meg, tud-e valamit a Romániában megjelenő verseskönyvemről.⁸ Szeretném, ha valóban megszületne.

Paris 1963 I/17

Barátsággal üdvözli

Kassák Lajos

Budapest, 1963. I. 23.

Kedves Pascu Kollégám⁹

Köszönöm részletes, tájékoztató levelét és a Secolul 20-nak azt a számát, melyben az Ön velem foglalkozó kis jegyzete megjelent. Örülnék, ha verseim közül néhány az Ön jó válogatásában valóban megjelenne román nyelven. Azt kérdezi, átvehetik-e valamelyik rajzomat a Kötetmények, rajzok című kötetemből? Örömmel a rendelkezésükre bocsájtom, a honorárium kérdését Önre bízom. Örülnék, ha vállalkozna „Egy ember élete” című munkám első három kötetének — mely önálló regény és amely most a napokban lát napvilágot cseh nyelven — fordítására és román kiadónál való elhelyezésére. Ezt a kötetet annak idején elküldtem Önnek. Mint itt járt románoktól hallom, a magyar nyelvű sorozatban készülnek egy verseskötetemet kihozni. Remélem, megvalósul. Új regényemet, „Az út vége”, elküldöm Önnek s minthogy ez kisebb terjedelmű, mint az Egy ember élete, talán sikerülne ezt elhelyezni és lefordítani.

Kérem, hogy továbbra is tájékoztasson az irodalmi dolgokról.
Jó munkát kívánva, szívélyesen üdvözl

Kassák Lajos

Budapest, 1965. II. 17.

Kedves Kollégám¹⁰, ne haragudjon, hogy megkésve válaszolok újévi jókívánásaira, az utóbbi időben különböző irodalmi munkákkal, felolvasásokkal, Rádió, Televízió, stb. erősen el voltam foglalva, no meg közben néhány hetet vidéken is töltöttem szerzői estek és előadások miatt. Így csak most tudom viszonzni jókívánásait, de hogy gondoltam Önre, azt remélem, megállapította abból, hogy a Tölgyfa levelei c. verseskötetemet lemezzel együtt elküldtem Önnek. Ami Az út vége c. regényem esetleges román nyelvű fordítását illeti, örülnék neki, ha Ön fordítaná, úgy érzem, mondanivalómat és stílusomat egyként érzi. Kérem, ha az ügyben van valami, legyen olyan jó értesíteni. Szíves közreműködését köszönve

baráti kézszorításomat küldöm
Kassák Lajos

Ui, Kérem, ha tudna informálni arról, hogy mi lett Méliusz József kollégám tervével, aki válogatott verseskötetemet akarta kihozni magyar nyelven — — köszönettel venném.

K.

Kedves Petre Pascu¹¹

Köszönöm levelét és a Secolul¹² új számát is köszönöm. Persze kár, hogy a szerkesztőség megrövidítette a cikket. De így is jó.

Ha a versem megjelenik, kérem, azt a lapot is küldje el.

Biztosan a Kossuth-díjról is olvasott — ez a kitüntetés nagy győzelem a számomra.

Rokonszenves soraiért fogadja sok jókívánásomat és üdvözetemet

1965 IV/17

Kassák Lajos

JEGYZETEK

1. Gépirásos levél, kézzel írt aláírás. A borítékon: Feladó Kassák Lajos, Budapest III. Bécsi út 98.
2. A Magyarországon megjelenő *Foia Noastră*nak munkatársa voltam.
3. Kézírásos levél.
4. Felesége kézírása.
5. Kézírásos levél.
6. Nem kaptam meg a kötetet.
7. Nem tudtam, hogy a költő Párizsban tartózkodik. A borítékon: Feladó: Kassák Lajos C/A P.E.N. Club 66 Rue Pierre Charon Paris 8^e
8. A Méliusz József gondozásában később megjelent kötetéről van szó: Kassák Lajos *Legszebb versei*. Ifjúsági Könyvkiadó. Buk., 1968.
9. Gépirat. Kézírásos aláírás.
10. Gépirat. Kézírásos aláírás.
11. Piros tintával írt kézírásos levél.
12. *Secolul* 20.